

Öggestorps kyrka

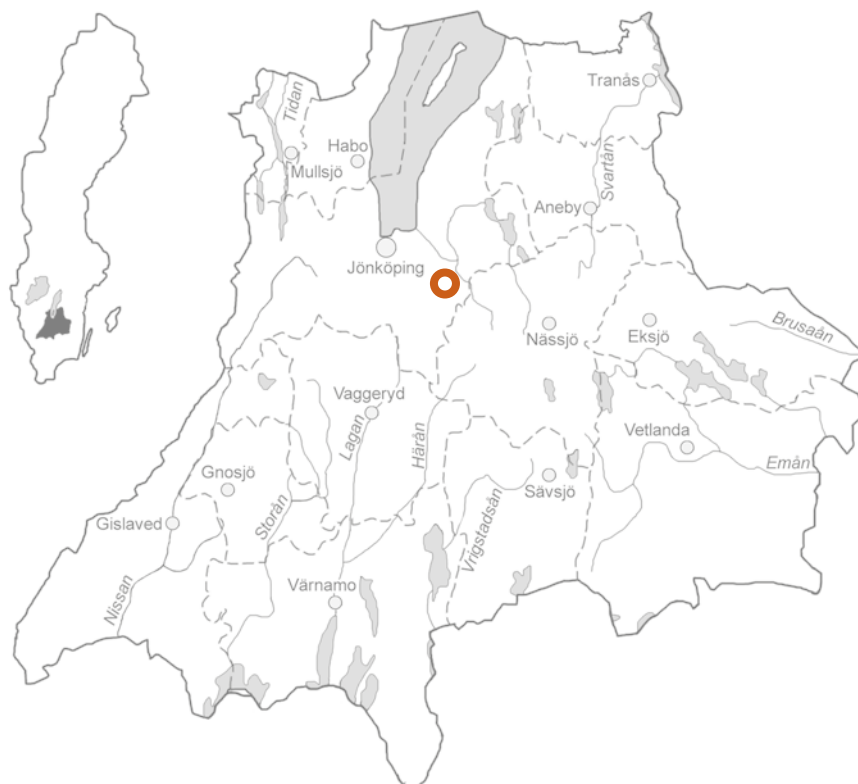
Antikvarisk medverkan i samband med omläggning av torntak samt
underhåll av tornfasad
Öggestorps socken i Jönköpings kommun, Jönköpings län, Växjö stift

Öggestorps kyrka

Antikvarisk medverkan i samband med omläggning av torntak
samt underhåll av tornfasad
Öggestorps socken i Jönköpings kommun, Jönköpings län,
Växjö stift

Jönköpings läns museums dnr:238/2016

Rapport och foto: Britt-Marie Börjesgård
Grafisk mall: Anna Stålhammar
Distribution: digital pdf

Jönköpings läns museum, Box 2133, 550 02 Jönköping
Tel: 036-30 18 00
E-post: info@jkpglm.se
www.jkpglm.se

Utdrag ur tryckta och ajourhållna ekonomiska kartor är återgivna enligt tillstånd:
© Lantmäteriet. Ärende nr MS2007/04833.

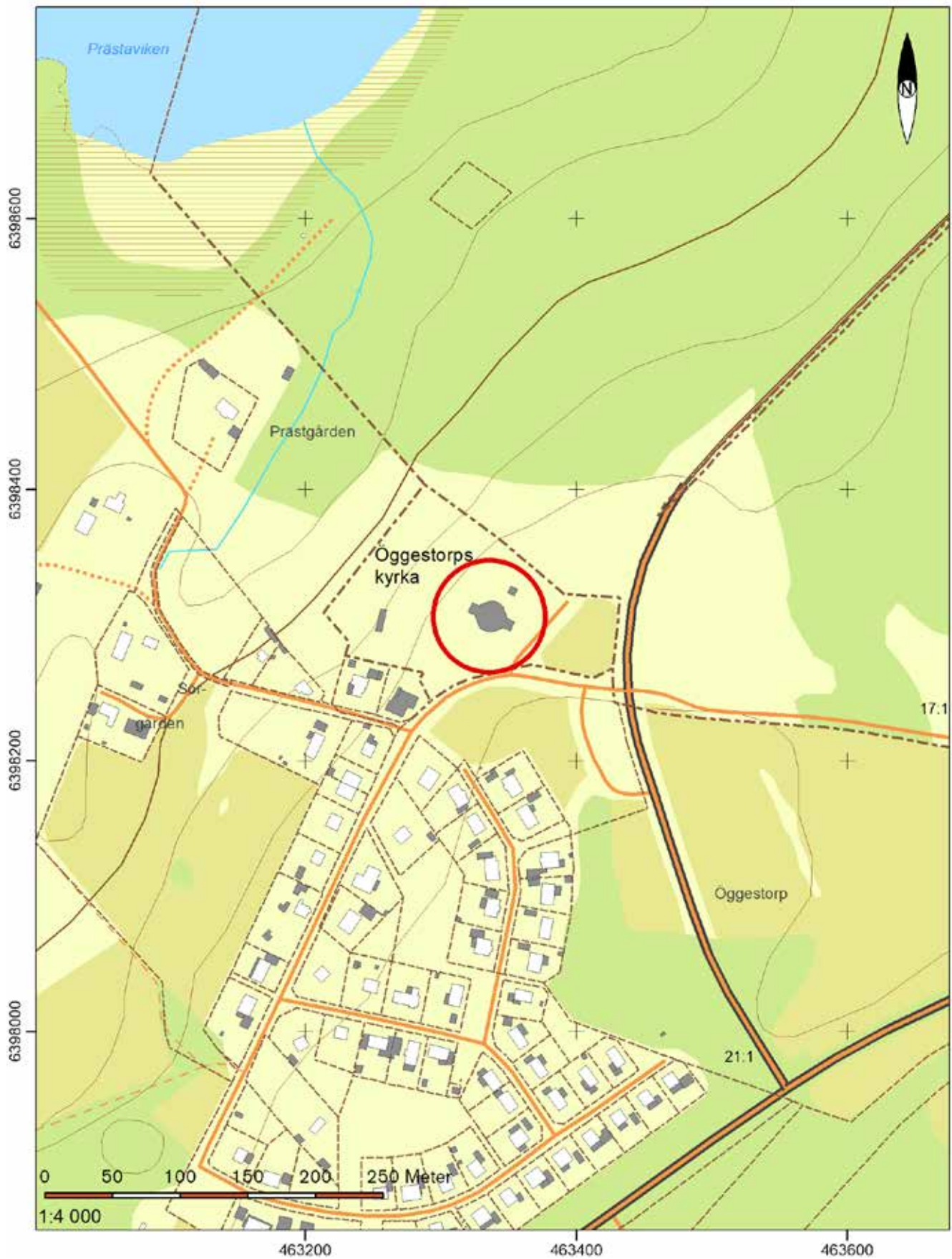
© JÖNKÖPINGS LÄNS MUSEUM 2022

Innehåll

Inledning.....	5
Syfte.....	5
Historik.....	6
Beskrivning inför åtgärder.....	6
Vidtagna åtgärder.....	7
Omläggning av torntaket.....	7
Fasadarbeten.....	8
Avfärgning.....	9
Målningsarbeten.....	9
Omförgyllning.....	10
Sammanfattning.....	10
Utvärdering.....	10
Antikvariska iakttagelser och noteringar.....	11
Putsbärare.....	11
Koppartaket.....	11
Administrativa uppgifter.....	12
Arkiv.....	12
Tryckta källor och litteratur.....	12

Bilagor

Bilaga 1. Fotobilaga.....	13–18
---------------------------	-------

Utdrag ur digitala fastighetskartan.

Inledning

Länsstyrelsen lämnade i beslut daterat 2018-12-04 tillstånd till byte av torntaket på Öggestorps kyrka, dnr 433-8034-18. Tillståndet omfattade byte av plåttak i enlighet med handlingar sammanställda av Växjö stifts servicebyrå.

Arbetena har genomförts under sommaren 2019. I samband med omläggningen av koppartaket genomfördes också restaurering och avfärgning av tornfasaden samt målning av fönster och andra detaljer.

Syfte

Syftet med arbetena var att få ett tätt och funktionsdugligt torntak. Av samordningsskäl genomfördes också en rad underhållsåtgärder på tornet såsom putslagningar och avfärgning samt målning av fönster, luckor och plåtar.

Syftet med den antikvariska medverkan var att medverka i processen och dokumentera de genomförda åtgärderna, men även att fånga upp eventuella kulturhistoriska iakttagelser.

Kyrkan före åtgärd.

År 1996–97 lades den nedre delen av torntaket om, då byttes även panelen i takkonstruktionen. Den nya panel lades med distans mellan respektive bräda.

Historik

Öggestorps kyrka är uppförd 1882–83 på platsen för den tidigare medeltida stenkyrkan, av byggmästare P A Pettersson från Vårsås. Den har en åttkantig planform med torn i väster och sakristia i öster. Kyrkan är länets enda centralkyrka från denna tid. Tornet är troligen äldre.

Händelsehistoriken i kyrkokaraktäriseringen från 2007 beskriver några åtgärder som avser tak och fasader. År 1925 genomfördes en utvändig renovering, bland annat reparerades torntaket som var rötskadat.

Under 1983–84 gjordes en in- och utvändig restaurering. Plåttaket på centralkyrkan lades om och fasaderna avfärgades med kalkfärg. Drygt tio år senare, 1996–97, genomfördes en omputsning av fasaderna med hydrauliskt kalkbruk efter nedknackning av tidigare cementhaltigt putsskikt. Fasaderna kalkavfärgades sedan i en brun något gulaktig ton. Samtidigt omlades också delar av torntaket.

År 2008 lades kyrkans bandtäckta plåttak om med ett skrivtäcktt dubbelfalsat plåttak. Omläggningen av taket var en del av att kyrkan hade fått ett nytt värmesystem några år tidigare. Bedömningen var att det var ett mindre ingrepp rent kulturhistoriskt att byta plåttaket från 1980-talet än att röra undertaket för att kunna isolera kyrkans tak. Plåttaket skulle enligt intentionerna målas svart efter några år, detta har inte skett utan plåttaket är ännu omålat.

Beskrivning inför åtgärder

Församlingen hade under en tid noterat skador på gesimsen på tornet. För att kunna se och bedöma torntaket och spirans kondition utfördes en besiktning med hjälp av kranbil hösten 2016. Då noterades att tornspiran hade ett antal hål i ståndfalsarna och att vissa ståndfalsar också var på väg att glida isär, vidare uppdagades att det fanns otätheter och tekniska brister i anslutning till de dekorativa huvarna.

Skadorna på taklisten i anslutning till taket var troligen orsakade av ständrännornas konstruktion.

Skadorna på gesimsen var orsakade av att regnvatten hade en tendens att rinna över ståndrännorna. Torntaket och spiran är klädda med kopparplåt.

Vid den invändiga besiktningen av tornet konstaterades att trävirket generellt var friskt, det fanns dock antydning till fukt bakom någon av hörnbjälkarna högt upp i spiran.

Putsfasaden hade smärre skador mestadels koncentrerade till taklisten och portomfattningen, vidare hade avfärgningen nöts bort av väder och vind, framför allt på omfattningarna på tornets södra sida.

Entrépartiet och det nedre södra fönstret i tornfasaden var nymålade, de hade målats tillsammans med målningen av kyrkans fönster sommaren 2018.

Vidtagna åtgärder

Omläggning av torntaket

Tornspiran kläddes om i dess helhet med ny kopparplåt. Plåten, som var 0,6 mm tjock, skivtäcktes med förskjutna skarvar och dubbelfals i skivor i standardformat 600 x 900 mm.

Efter demontering av befintlig plåt lades underlagspapp YAP 2200 på takbottenpanelen. Detta för att minska kondensbildning och galvaniska strömmar mellan spik och plåt. Takbottenpanelen var i stort sett i gott skick. Det var enbart ett mindre parti högt upp på spiran där några panelbrädor behövde bytas.

I samband med omläggningen demonterades gavelpetsarnas dekorativa klot med spiror för omförgyllning i verkstad. Postamenten till kloten täcktes om och vid återläggningen falsades dessa samman med taktäckningen.

De nya ståndrännorna gjordes något högre, 145 mm istället för 90 mm, och med en lite skarpare vinkel för att vattnet inte skulle rinna över som tidigare.

Luftinsläppet på tornspiran som tidigare låg i liv med plåten byggdes om och flyttades ut så att det fick samma utformning som

Till vänster: puts-skador i anslutning till entrén i väster.

Vid omläggningen av taket 1996–97 återmonterades de gamla gaveldekorationerna med vinkelbeslag som var skruvade ner genom taket.

De tidigare ventilationsluckorna i spiran.

På den övre delen av spiran var plåten skadad av åskledarens infästning.

Pågående omtäckning av koppartaket med den nya underlagspappen synlig under plåten.

fönstret på spirans motstående sida. Detta för att undervika att regnvatten skulle kunna rinna in. Ventilhuven och fönstret försågs dessutom med en övre dropplista.

Den allra översta delen av spiran, som fungerar som sockel till korset kläddes inte om utan där lämnades den gamla koppartäckningen intakt efter en genomgång och enstaka punktlagningar.

Beroende på att ställningen delvis stod för nära tornet och orsakade skador i samband med blåst behövde enstaka mindre plåtar bytas.

Taktäckningen utfördes av Falls Plåt i Kumla som underentreprenad till Puts & Tegel i Örebro AB.

Fasadarbeten

Tornfasaden rengjordes med hetvattentvätt. Bom och skadade partier av putsen knackades ner. Skadorna var framför allt koncentrerade till taklisten, slätputsade omfattningar och i anslutning till porten i väster.

Som lagningsbruk nyttjades naturligt hydrauliskt kalkbruk, Saint Astier kalkbruk NHL3,5. Då det handlade om partiella

Äldre putsbärare i form av smidd spik kom fram vid putslagning av de dekorativa rektanglarna i hörnomfattningarnas förlängning upp mot taklisten.

lagningar var det viktigt att lagningarna skulle smälta in utseendemässigt mot den befintliga putsen. Vid putsläggningarna på tornets dekorativa förkroppningar i hörnlisenernas förlängning upp mot taklisten blottades äldre putsbärare. De kuddlika förkroppningarna var uppbyggda av smidd spik som putsbärare. Lösa spikar drogs ur, spikar som satt slogs in och huvudena ströks med rostskyddsfärg. Där det behövdes kompletterades med ny rostfri spik.

Portalen behandlades med sandkalk, Hyllingegårdens Sandkalk, som därefter avfärgades med traditionell kalkavfärgning.

Avfärgning

Fasaderna avfärgades genom manuell strykning med traditionell kalkfärg. För att få fram rätt kulör ströks ett antal prover upp. I rapporten från den utvändiga restaureringen 1996–97 angavs den nyttjade kulören vara 7:1 enligt RAÅs kalkfärgslikare, guldocker nr 94, 80 gram, terra de siena obränd nr 46, 20 gram och bensvart nr 98, 20 gram till 100 liter kalkmjölk. Vid ett nytt prov utifrån dessa uppgifter var provet dock inte helt överensstämmande med den befintliga fasadkulören utan upplevdes alltför grått. Detta gjorde att fler prover togs fram med den aktuella kalkfärgslikaren som utgångspunkt.

Prov PK 1272 som motsvarade kalkfärgslikaren, KFL 90, 94/46:12 fastställdes. Kulören innehåller 35 gram guldockra 94 och 45 gram obränd terra 46 till 25 kg kalkpasta. Kulören blandades i Hylliegårdens Kulekalk kalkmjölk. Fasaderna ströks 4–5 gånger, med flest strykningar på de slätputsade partierna.

Målningsarbeten

I anslutning till övriga fasadarbeten på tornet målades fönstren och tornluckorna. Enstaka lagningar utfördes. Fönstren målades i samma kulör som kyrkans fönster i övrigt, engelskt röd 1A-48. Luckorna målades i samma färg.

Plåtavtäckningen på tornets mittlist skrapades och målades med svart linoljefärg lika befintligt, kulör NCS S-9000.

Putsskador på kalvkolonnerna vid entrén.

Ett av tornfönstren före åtgärd.

Tornets stuprör målades lika fasaden från mark till första takfallet på beställarens önskemål då stuprören på kyrkan i övrigt är inmålade mot fasaden. Högre upp lämnades kopparrören omålade.

Engwall o Claesson Utvändig linoljefärg nyttjades genomgående.

Omförgyllning

Korset och takdekorationerna omförgylldes. De förgylldes med äkta bladguld 23¾ karat. Ytorna tvättades och ströks två gånger med blymönja och sedan en strykning med gul linoljefärg från Engwall o. Claesson och 12-timmars Lefranc guld. Den nyttjade blymönjan var Introteknik ABs Klassisk blymönja som är linoljebaserad.

Målningsarbetena och omförgyllningen utfördes av PE Lindströms Måleri AB.

Sammanfattning

Arbetena har omfattat:

- omläggning av tornets koppartak,
- smärre putslagningar på delar av tornet,
- tvättning och avfärgning av torn i dess helhet,
- målning av fönster och luckor i tornet,
- omförgyllning av kors och takdekorationer samt
- målning av stuprör mot fasaden (den nedre delen av rören).

Utvärdering

Slutbesiktning av de utförda arbetena genomfördes den 24 oktober 2019. Vid besiktningstillfället deltog, från pastoratet Johny Samuelsson, entreprenör Roger Svedberg, Puts & Tegel i Örebro AB, Lars Kjellström, projektledare tillika besiktningsman, Växjö stifts servicebyrå samt antikvarie Britt-Marie Börjesgård, läns museet. Plåtarbetena delbesiktades från ställning den 9 juli och fasaden delbesiktades den 19 augusti 2019.

Församlingen hade utsett Jönköpings läns museum, Britt-Marie Börjesgård till antikvarisk medverkande. Vid slutbesiktningen gjor-

De kuddlika förkroppningarna i hörnlisenernas förlängning upp mot taklisten hade putsbärare i form av inslagna smidda spikar. Då några hade börjat rosta hade rosten bidragit till att spränga putsen.

des smärre anmärkningar, det noterades visst färgstänk på sockeln samt dålig täckning i avfärgningen på nedre delen av de slätputsade hörnomfattningarna på några ställen. I övrigt var de påpekanden från förbesiktningarna som utfördes innan ställningen revs åtgärdade. Entreprenören överlämnade materialspecifikationer.

Länsmuseets generella synpunkt var att arbetena var väl utförda. De slutförda arbetena hade genomförts på ett antikvariskt tillfredsställande sätt och godkändes därför.

Antikvariska iakttagelser och noteringar

Putsbärare

I samband med putslagningarna på tornets dekorativa förkroppningar i hörnlisenernas förlängning upp mot taklisten kom äldre putsbärare fram. De kuddlika förkroppningarna var uppbyggda av smidd spik som putsbärare. Lösa spikar drogs ur, spikar som satt slogs in och huvudena ströks med rostskyddsfärg. Där det behövdes kompletterades med rostfri spik. Förfaringsättet gjorde att de historiska spåren bevarades.

Koppartaket

När tornet fick sin koppartäckning framgår inte av tillgängliga arkivhandlingar.

I tornet finns dock tre olika skyltar med noteringar av hantverkare som hade utfört arbeten:

"Tornet reparerades 1890 av plåtslagarne Lundberg och Bergström från Jönköping." Texten är målad med svart färg på en röd plåt.

"Omlagt 1925 av plåtslagare Erik Larsson samt Hjalmar Hellström."

Noterat med blyets på kopparplåt.

"Tornet reparerat nov 1948 av Malmkvist AB, H Kihlman, G Häggström, K E Nilsson." Texten är inhuggen i en kopparplåt.

Med tanke på språkbruket, och det faktum att man hade skrivit på en kopparplåt, kan man spekulera om att tornet fick sin täckning av koppar redan 1925. Och att åtgärderna 1948 var just reparationer, men detta blir ju mest antaganden.

Tornets äldre historia

I samband med fasadarbetena 1997 blev en igensatt tidigare port på tornets sydsida synlig. Portens placering återfinns på en teckning över Öggestorps gamla kyrka av G. Pauli daterad 1870 (bör vara Georg Pauli född 1855). Den gamla kyrkan var i sina äldsta delar från 1100-talet, den hade utvidgats åt väster under 1700-talets mitt då även tornet uppförts.

Detta talar för att tornet inte byggdes 1882 utan att man behöll det gamla 1700-tals tornet och inlemmade det i den nya kyrkan. Anteckningen i tornet, se ovan, att tornet reparerades 1890 blir också mera begriplig om detta är fallet. Det var inte det nybyggda torntaket som redan behövde repareras utan ett äldre tak.

Två av plåtarna i tornet med information om utförda arbeten.

Administrativa uppgifter

Jönköpings läns museums dnr:.....	238/2016
Länsstyrelsens dnr:	433-8034-18
Byggherre:	Öggestorps församling
Projektledare:.....	Lars Kjellström, Servicebyrån Växjö stift
Entreprenör:	Puts och tegel, Örebro
Underentreprenör (plåt):.....	Falls plåtslageri, Kumla
Underentreprenör (måleri):	PE Lindströms Måleri, Åsbro
Antikvarisk medverkan:.....	Britt-Marie Börjesgård
Rapportansvarig:	Britt-Marie Börjesgård
Rapportgranskning:.....	Anders Franzén
Län:	Jönköpings län
Kommun:	Jönköpings kommun
Socken:.....	Öggestorps socken
Fastighetsbeteckning:.....	Öggestorp 1:1

Dokumentationsmaterialet förvaras i Jönköpings läns museums arkiv.

Referenser

Arkiv

Jönköpings läns museum (JLM)

Handlingar rörande Öggestorps kyrka.

Tryckta källor och litteratur

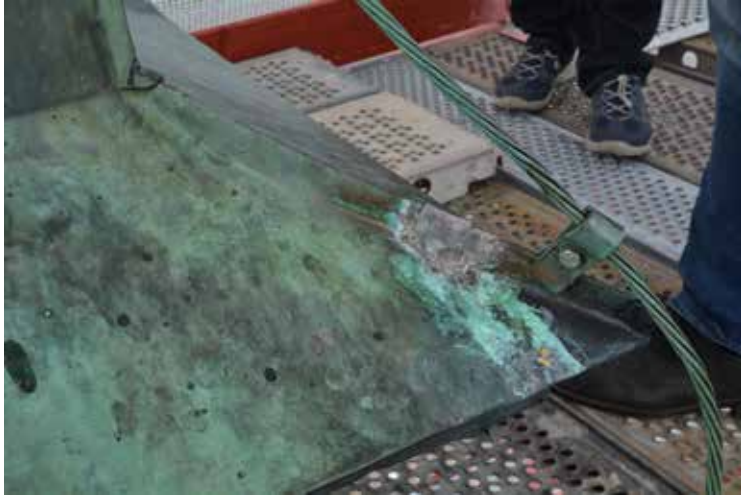
Gullbrandsson, Robin. 2007. *Kulturbagogisk karakterisering och bedömning Öggestorps kyrka*. Jönköpings läns museum, byggnadsvårdsrapport 2007:38.

Gullbrandsson, Robin. 2009. *Antikvarisk kontroll Öggestorps kyrka. Byte av värmesystem, isolering och omläggning av tak*. Öggestorps socken i Jönköpings kommun, Jönköpings län, Växjö stift. Jönköpings läns museum, byggnadsvårdsrapport 2009:82.

Hederström, Christine. 1998. *Byggnadsantikvarisk dokumentation Öggestorps kyrka – utvändig restaurering*. Öggestorps socken i Jönköpings kommun, Jönköpings län. Jönköpings läns museum, byggnadsvårdsrapport 1998:02.

Bilaga 1. Fotobilaga

Fotografier tagna vid delbesiktningar 9 juli (tak) och 19 augusti (fasad) samt slutbesiktning den 24 oktober 2019.

Till vänster: En nötningsskada i falsen orsakad av åskledarens infästning lagades på spirans topp.

Omförgyllt kors, spirans övre del som utgör sockel till korset har inte klätts om.

En liten bytt plåt efter skada orsakad av ställningen.

Grundare skador som inte ansågs påverka plåtens hållfasthet lämnades utan åtgärd.

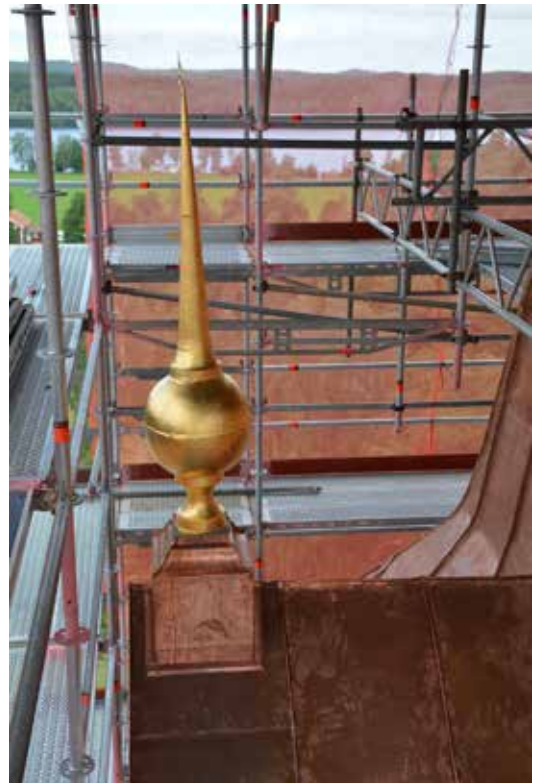
Ny ventilationshuv.

Takfönstret har fått ny inklädning samt en dropplist.

Omklädd sockel till en hörndekoration, notera infalsningen i torntaket.

Omförgylld dekoration med omklätt postament.

Nya ståndrännor sedda från ovan.

Nya ståndrännor sedda från sidan.

Stuprörsträtt skadad av att ställningen stod för nära.

Ommålad tornlucka med en skada efter borttagen maskeringstape. Fotografi från delbesiktning från ställning den 19 augusti.

Den omputsade och avfärgade fasaden. En av de förkroppade puts dekorationerna i anslutning till taklisten och de slätputsade hörnomfattningarna. Fotografi från delbesiktning från ställning den 19 augusti.

Rinningar ner på sockeln, foto från slutbesiktningen.

Portomfattningen från nordväst, foto från slutbesiktningen.

Tornet med det omtäckta taket och spiran, omförgyllda dekorationer och putslagad och avfärgad fasad.

Tornet från väster.

Tornet från söder, slutbesiktning.

Tornet från söder, slutbesiktning. I bild kan man se mittlist med ommålad plåtavtäckning och delvis målat stuprör samt ommålade fönster.

Kyrkan från söder, slutbesiktning.

Under våren och sommaren 2019 täcktes koppartaket på tornet och spiran om på Öggestorps kyrka efter att man hade noterat läckage.

I samband med dessa arbeten åtgärdades även putsfasaden, smärre skador putsades om och tornfasaden avfärgades. Vidare målades fönster och luckor samt kors och takdekorationer omförgylldes.

